

Türk Muhasebe Tarihinde Bir Kırılma Noktası (1879 – 1883) (Sadrazam Mehmed Said Paşa -1838 -1914)

Prof. Dr. Oktay Güvemli

Tanzimat (1839) ile başlayan batılılaşma sürecinin başları bir arayış içinde geçer. Muhasebe düşüncesinin çağdaşlaşması yönelik ilk adım 1850 yılında yürürlğe giren *Kanunname-i Ticaret* ile atılmıştır. Bu kanunla batı ticaret hukuku Türkiye'ye getirilirken, yasauya çift yanlı kayıt yönteminin defter sistemi de eklenmiştir. Ama ticarete şariat hükümleri geçerli olduğu için fazla uygulanma olanağı bulunamamıştır.

**Sadrazam Mehmed Said Paşa
1838 -1914**

Çift yanlı kayıt yöntemini de ne bilen vardır, ne uygulayan vardır ve ne de eğitimi vardır. Yasadan bir kaç yabancı sermaye kuruluğu yararlanır. Hepsi o kadar. Asıl atılım bekleyişi uzun sürer ve 1879 yılına kadar gelinir. 1879'da Mehmed Said Paşa sadrazam olur ve bir canlanma başlar. 1838'de Erzurum'da doğan ve babası Osmanlı hariciyesinde çalışan Mehmed Said Paşa, genç yaşta Osmanlı bürokrasisinde görev alır. II. Abdulhamid'in (1876 -1909) *mabeyincisi* (genel sekreter) olması önünü açar. Kısa sürede yükselir

ve 1879'da sadrazam olur. Kısa boyu dolayısı ile Küçük Said Paşa olarak adlandırılan, iyi eğitim görmüş bu bürokrat, Fransızca öğrenmiş, çağdaşlaşma yanlısı olarak dikkati çekmektedir. Genç sadrazam batının gelişmesinin, kapitalizme dayalı bir ekonomik yapı içinde gerçekleştirdiğini çabuk fark eder. Osmanı'nın ekonomik açıdan devletçi yapısının özel kesimin sermaye birikimine olanak sağlamadığını da bilir. Yani devletçi bir anlayış içinde görev alacak, ama özel kesime dönük önlemler alacaktır. İş zordur. Ama bir şeyler yapılması gerektiğine de inanmaktadır. Tanzimat'ın ilanından sonra 40 yıl geçmiştir. Ve artık bir atılım yapma zamanı gelmiştir.

Daha sadrazamlığa getirildiği günlerde bir proje yapar. *Temelden başlamak gerekir* diye düşünür. Devlette bir yenilik ile işe başlamayı uygun bulur. Bu yeniliği batılılaşmanın bir parçası olarak kabul ettirmek kolay olacaktır: *Devlet muhasebesinde çift yanlı kayıt yöntemine geçilmesi*. O sırada yabancı sermaye ile kurulmuş ve çift yanlı kayıt yöntmini uygulayan Osmanlı Bankası yetkilileri ile görüşür ve işin esasını onlardan öğrenir. Gösterdiği hedef, *devletin muhasebesini düzeltmek ve çağdaşlaşmasını sağlamaktır*. Maliye Nazırı'nı ve en önemlisi kararları kanun sayılan *Islahat-ı Maliye Komisyonu*'nu ikna eder. Padişah Abdülhamid'in güvenini kazanmış olsa da, Padişah'ın daima tedirginlik, kuşku içinde yaşayan bir kişi olmasının, elini çabuk tutmasını gerektirdiğini bilir. Ve kısa sürede sonuç alır, 1100 yıl bu topraklarda devlet muhasebe yöntemi olarak yararlanılan *merdiven yöntemi* tarihteki görkemli yerine göndererek, ülkenin çift yanlı kayıt sistemine geçmesini sağlar. *Devlet yöntemden yararlanırsa, özel kesim de yavaş yavaş yararlanmaya başlar* diye düşünür.

Bu başarı genç sadrazamın cesaretini artırmıştır. İkinci hamleyi daha büyük tutmaya karar verir. Özel kesimi örgütleyecektir. Fransızca bilgisi işe yarar ve Marsilya'da ilk ticaret odasının 1650 yılında açıldığını bilir. Ve 1870'de zamanın güçlü ekonomisi Avusturya – Macaristan birlikte İstanbul'da

bir ticaret odası açmışlardır. *Türkler niçin örgütlenmesin* diye düşünür. Ve önde gelen özel kesim tüccarları ile görüşür. Bu tüccarlar arasında Türk vardır, Ermeni vardır, Rum vardır, Musevi vardır. Onları toplar ve aynı yıl Ticaret Bakanı ile de görüşerek *Cemiyet-i Ticariye'yi kuruyoruz* der. Bu iş önceki gibi değildir. Güç bir iştir, kağıt üzerinden çıkılacak, bir örgüt kurulacaktır. Tüccardan Süleyman efendi ile görüşür, Azaryan efendi ile görüşür. İşe sahip çıkmalarını ister ve sonra Ticaret Nezareti'ni harekete geçirir. Alt yapıyı hazırladıktan sonra, Padişah'a batı Avrupa ülkelerini örnek göstererek derki, *ülkenin kalkınması için özel kesimin derhterini dinlemek, onların önünü açmak gerekir*. Padişah'tan on yaş büyüktür ve onunla daha önce çalışmıştır. Deneyimlerinden yararlanır ve onu da ikna eder. Yine elini çabuk tutar ve işlemleri peşpeşine tamamlatarak onüç tüccar ile örgütün kurulmasını sağlar. 1882 Fransızca *Chambre de Commerce* 'den esinlenerek İstanbul Ticaret Odası adını alır.

Osmanlı – Rus savaşı yeni sona ermiş (1878), ekonomi güçsüzleşmiş, önce yeni anayasa ile I. Meşrutiyet ilan edilmiş ve sonra anayasa askıya alınmış (1878) ve böyle bir ortamda batılılaşmanın ikinci hamlesi başlatılmıştır. Mehmed Said Paşa'nın başarısı buradadır ve en önemlisi, genç sadrazam'ın bu yenilikleri, bir kaç kez sadrazamlıktan alınması ve yeniden iş başına getirilmesini yaşadığı 1879 -1883 yılları arasında gerçekleştirmiş olmasıdır.

Ama başarılı olması genç sadrazamı heyecanlandırır. Örgütlenen tüccar ile temaslarını devam ettirir. Tüccar der ki, bize işletmeciler gerekiyor, bunun için bir ticaret mektebine ihtiyacımız var... Ticaret Odası'na Maarif Nezareti'nden bir yazı gönderir, Yazıya bir de ders programı taslağı ekler. Sene 1882 başlarıdır. Ticaret Odası meclisi hararetle görüşü kabul eder, ders program taslağı için de bir inceleme komisyonu kurar. Sık sık görevden alınan sadrazamın zamanı değerlidir. Cevabı beklemeden bir yandan da işlemleri başlatır. Böyle bir okulun kurulmasına yıllar önce bir kaç kez

teşebbüs edilmiş, ama okul açılmamıştır. Çünkü devlet şimdiye kadar kendi bürokrasisi için okul açmıştır. Özel kesimde çalışacak işletmeci, muhasebeci yetiştirecek bir okul devlet parası ile nasıl kurulur ?.. Bu işin önceliklerden zor olduğunu anlar. Öğrenciden para alınacaktır.. Öyle ya özel kesim kendisi için yetiştirecek elemana burs vermeli, yardım etmeli.. Özel kesim henüz yenidir... deneyimsizdir... Kaldı ki öğrenci bulmak dahi güçtür. Genç sadrazam yılmaz : *hele bir başlayalım bakalım* diye düşünür. Sürekli görüştüğü Padişah'a güçlükleri anlatır, örgütlenen tüccarın gelişmesini temin etmek üzere, onlar için eleman yetiştirmenin gerekli olduğunu tekrar tekrar ifade eder... Ve ummadığı bir şey olur.. Eli fazla açık olmayan Padişah, *ben iki bin altın veririm. İşin peşini bırakma* deyiverir. Bu onu hızlandırır ve bir kaç ay içinde hazırlıkları tamamlar 16 Ocak 1883 tarihinde *Hamidiye Ticaret Mektebi*'ni açar. Hamidiye adı padişahın okulun kuruluşu için yaptığı bağış dolayısıyla eklenmiştir. Ders programı, Fransa'da *Les Ecoles de Haute Commerce*'den alınmıştır. Ticaret Odası da programı beyenmiştir. Ama ders programı ağırdır, kısmen hafifletilir. Bazen öğrenci bulunamaz, bazen hoca... Ama en azından yürürlüğe giren çift yanlı kayıt yöntemini bilen yeni bir muhasebeci nesli yetiştirmek gerekmektedir. İşi kolaylaştırmak için Fransız muhasebe kültüründen, çift yanlı kayıt yöntemini taitan muhasebe kitapları tercüme edilir. Yavaş yavaş işletme ve muhasebe eğitimi almış elemana ihtiyaç da artmaya başlar. Bir süre sonra adı *Ticaret Mekteb-i Alisi* olan bu okul, bugünkü Marmara Üniversitesi'dir.

Mehmed Said Paşa ise, zamanın en deneyimli sadrazamı olarak, sonuncusu 1912 yılında olmak üzere, dokuz kez sadrazamlığa getirilmiştir. Bu ufak tefek, maceralı bir yaşam süren sadrazam, vefatından (1914) önce, burada sadece üçü üzerinde durulan eserlerinin başarılı bir gelişme içinde olduğunu görmüş olmanın mutluluğunu yaşamış olsa gerektir...